

BURSA DAĞ KÖYLERİNDE MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ*

The Tradition of Telling Mani Mountain Villages in Bursa

Burcu KAYA ÇAKI

0000-0002-7362-0450

Folk Science ♦ Araştırma Makalesi

Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa
kayaburcu@uludag.edu.tr

Submit Date : 2020-05-02 14:58:53
Acceptdate : 2020-05-22 10:27:27
Ethical Report : Gerekli değil
DOI :

Copyright © 2020 * Bursa Gelişim Akademisi
ISSN 2687-4385 * eISSN 2687-6248
http://www.ijhar.net * http://www.ijhar.org
ijharjournal@gmail.com

Reference : KAYA ÇAKI, Burcu (2020), The Tradition Of Telling Mani In Bursa Mountain Villages. International Journal of Humanities and Research, June, Year 5, Issue:4, Volume:4, Pages: 21-31

Özet

Anonim halk şiirinin en çok kullanılan türlerinden biri olan mâniler, hecenin 7'li ölçüsüyle yazılan aaxa şeklinde kafiyelenen ve tek dörtlükten oluşan bir türdür. Mâniler söylendikleri bölgelerin kültürel, sosyal hatta kimi zaman siyasi yapısının izlerini taşımalarından dolayı, nesiller arasında bir köprü oluştururlar. Kısa ve kafiyeli bir yapıya sahip olmaları nedeniyle kolay ezberlenebilen mâniler, bu özellikleri sebebiyle halk arasında kolaylıkla yayılmış; insanlar çeşitli duygu, düşünce, isteklerini dile getirirken bu türe başvurmuşlardır. Mâni söyleme geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmış ve hâlen canlı olarak yaşatılan bir gelenektir. Bu geleneğin canlı olarak yaşatıldığı yerlerden biri de Bursa dağ köyleridir. Yaşayan halkın çoğunluğunun Manav-Yörük olduğu Bursa dağ köyleri, şehir merkezinden uzakta bulunmaları; geleneklerine ve göreneklerine bağlı olmaları sebebiyle kültürel kimliklerini diğer bölgelere göre daha fazla muhafaza etmişlerdir. Bu bölgelerde birçok günümüzde de gelenek kendini güncelleyerek yaşamaya devam etmektedir. Mâni söyleme geleneği de bunlardan biridir.

Çalışmamızda Bursa dağ köylerinden Akçapınar, Belenören, Çörel, Düvenli, Dağgüney, Haydar, Kemaliye, Mazlumlar, Mentеше, Pınarcık, Sırl ve Sorgun köylerine ait mâniler sözlü ve çeşitli yazılı kaynaklardan derlenerek yaratım-aktarım özellikleri, şekil-yapı özellikleri (ölçü,

kafiye şeması, kafiye-redif-durak) ve içerik özellikleri bakımından incelenmiştir. Mâniler, çeşitli ortamlarda icra edilirler. Sıra geceleri, asker uğurlama, evlenme törenleri (kız görme, kız isteme, nişan, gelin hamamı, kına gecesi, düğün töreni, gelin alma), sünnet törenleri, Hıdırellez, nevrüz, imece yardımlaşma toplantıları, Ramazan ayları, köy seyirlik oyunları vb. mânilerin icra edildiği ortamlardan bazılarıdır. Bursa dağ köylerinde mânilerin icra edildiği ortamlar ise genelde kına geceleri, düğün törenleri ve Ramazan aylarıdır. Mâni söyleme geleneği, günümüzde genellikle kadınlar arasında devam etmektedir. Kına gecesinde ya da düğünde bir araya gelen kadınlar, mâni söyleyerek eğlenmektedirler. Mâniler, çoğunlukla çalgısız söylenmekle birlikte bazen tepsi veya bakır çalınarak alkışlar eşliğinde de söylenmektedir. Erkekler arasında yaygın olmayan bu gelenek, sadece Ramazan ayında davulcular tarafından devam ettirilmektedir. Davulcular, Ramazan aylarında insanları sahura kaldırmak ve Ramazan ayının sonuna doğru da bahşiş toplamak için mâni düzmektedir.

Bursa dağ köylerinde söylenen mânilerin büyük bir kısmı, şekil ve yapı bakımından ortak bir özellik göstermektedir. Mânilerin çoğu 7 heceli ve "aaxa" kafiye düzenine dayalı olmakla birlikte hece sayısı yediden fazla olan mâniler de vardır. İncelenen mânilerde daha çok tam ve zengin kafiye kullanıldığı görülmektedir. Yarım, tunç ve cinaslı kafiye örneklerine rastlanılmakla birlikte kafiyesi olmayan mâniler de mevcuttur. Bunun

*Bu çalışma, 9-11 Nisan 2018 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 1.Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi'nde (ICES-2018) sunulmuş 21 olan bildiri metninin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

yanı sıra mânilerin büyük bir kısmında redif kullanılmıştır. Konu bakımından 22 başlık altında sınıflandırılan mâniler arasında sevda mânilerinin önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Sevda mânilerini de gurbet mânileri takip etmiştir. Diğer mânilerde de bölge insanının duygu ve düşünce yapısının, özelemlerinin, dertlerinin, beğenilerinin, kültürlerine ait gelenek göreneklerinin izlerini bulmak mümkündür. Toplamda Bursa dağ köylerine ait 346 mâni incelenmiştir. İncelenen mâni sayıları, hece ölçülerine ve kafiye şemalarına göre grafik üzerinde gösterilmiş, kafiye türlerine göre de mâni sayılarının yüzdelik dağılımları verilmiştir. Bu mânilerin 189'u 7 heceli, 44'ü 8 heceli, 113'ü ise düzensiz hece yapısına sahiptir. Düzensiz hece sayısına sahip olan mânilerin büyük çoğunluğunun Ramazan mânileri olduğu görülmektedir. Bunun sebebi mâniyi söyleyen davulcunun bahşiş almak için kapısına gittiği her kişinin adına göre söylediği mâninin bir mısrasını değiştirmesidir.

Anahtar Kelimeler: Mâni, mâni söyleme geleneği, Bursa, köy, Bursa dağ köyleri.

Abstract

Mani(s) are one of the most popular poetic forms of folk literature. They are written in syllabic meter of seven units, rhymed as "aaxa" and consist of a singular verse. They carry the cultural, social and even sometimes political features of the area which they were sung. Thus, they bridge the generations. They owed their popularity to the virtue that they are short and rhymed, so that they can be memorised without much effort and illiterate people can express their feelings and thoughts. The tradition of telling mani is a living tradition that is refined through the ages. The villages of Bursa are among that places that in which the mani tradition is still alive. The mountain villages of Bursa, their population largely consisted of Manav(s) and Yoruk(s) are located far from the city center, thus they could preserve their distinct oral tradition. Many traditions are still alive and prospering in these places; mani is one of these traditions.

In this study, we collected the mani(s) from oral and written sources in the villages of Akcapınar, Belenoren, Çoreler, Duvenli, Dagguney, Haydar, Kemaliye, Mazlumlar, Mentese, Pınarcık, Sırl and Sorgun. Then, examined them according to their characteristics of production and transmission, their structure (meter and rhyme) and their content. Mani(s) are vocalized in many different occasions such as military enlistments, sira nights, weddings (during the various phases of traditional wedding ceremonies, circumcision feast, hidrellez, nawruz, imece gatherings, Ramadan nights, traditional village plays. In the mountain villages of Bursa, mani(s) are usually sung in henna nights, weddings and during the holy month of Ramadan. This

tradition is kept alive by women. Women entertain themselves by singing mani(s). They are mostly sung without musical instruments but sometimes primitives instruments, such as kitchen accessories or hand-claps are used to generate a rhythmic sound. Among men, Ramadan month is the only time in which mani(s) are sung. Drummers sung mani(s) in order to wake people up for the sahur or receiving tip-money toward the end of the month.

The majority of the mani(s) of the mountain villages of Bursa share common structural features. They are mostly in syllabic meter of seven units and have the rhythmic scheme of "aaxa" however, some mani(s) have more than seven syllables. Many of the mani(s) that are examined in this study have rich or full rhyme. There are also assonants, bronze rhymes open rhymes or even mani(s) devoid of rhyme. Most of the mani(s) have repeated words. These mani(s) are divided into 22 topics according to their themes. Romance is the most popular theme; it is followed by homesickness. All mani(s) carry the traces of thought system, longings, troubles, likings and traditions of their culture. In total, 346 mani(s) from Bursa mountain villages are studied. They are graphically grouped by the number of their syllables and rhythmic schemes. The percentages are also given. 189 of the mani(s) have seven syllables, 44 of them have eight syllables and 113 of them use irregular meter. Most of the irregular mani(s) are those that are sung during the holy month of Ramadan. The reason is that drummers likely use different names in their mani(s) in order to receive tip money from different people so a line is always changing.

Keywords: Mani, The tradition of telling mani, Bursa, Village, Mountain villages of Bursa.

GİRİŞ

Mâni, Türk halk şiirinin en kısa türlerinden biridir. Genellikle dört mısradan, her mısrası yedi heceden, 4+3=7 duraklı ve "aaxa" şeklinde bir kafiye yapısından oluşan bir türüdür... (Boratav, 1973: 185; Çelik, 2005: 17; Elçin, 1981: 277; Sever, 2004: 52). Mâninin en belirgin özelliği, tek dörtlükten oluşması ve uyak düzeninin öteki türlere uymamasıdır (Oğuz, 2001: 15-16). Mâniler, tek bir dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorundadır. Asıl anlatılmak istenen duygu ve düşünceler çoğunlukla üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Bu ilk iki dize, mâninin bütünlüğü içerisinde herhangi bir anlam tamamlama endişesi taşımaksızın yer aldıkları gibi bazen bu anlam bütünlüğüne katkıda da bulunmaktadır. İlk iki dizenin çeşitli mânilerde değiştirilebildiği ancak üçüncü ve özellikle de anlamın bütün yükünü çeken

dördüncü dizinin ise hemen hemen hiç değiştirilmediği görülmektedir (Gözaydın, 2013: 3). Kısa ve kafiyeli bir yapıya sahip olmaları nedeniyle kolay ezberlenebilen mâniler bu özellikleri sebebiyle halk arasında kolaylıkla yayılmış, insanlar çeşitli duygu, düşünce, isteklerini dile getirirken bu türe başvurmuşlardır. Başlangıçta bir kişi tarafından söylenen mâniler, zaman geçtikçe ilk yaratıcısından bağımsızlaşarak toplumun edebî mahsulü hâline gelmiş yani anonimleşmiştir (Ekici, 2002: 24).

Bu tür için mâni dışında başka isimler de kullanılmıştır. Bunlar: “mana, meani, karşı-beri, bayatı (Gözaydın, 2013: 3; Erşahin, 2011: 224) deyişleme, hoyrat, meni, fıcek, pişrevi” (Kaya, 2004: 30), kaşka, mesel, türkü (Akalin, Şimşek, 2003: 279-285). Halk arasında mâni söylemek için “mâni yakmak”, “mâni düzmek”, “mâni atmak” deyimleri kullanılırken mâni söyleyen kişilere genellikle “mânici”, “mahnıcı”, “mâni yakıcı”, “mâni düzücü” (Dizdaroglu, 1969: 67) gibi isimler verilmektedir. Mâniler, söyleyiş yerlerine ve şartlarına göre (Boratav, 1973: 190-193) yapılarına-benedikleri nazım şekillerine ve söylendikleri yere, amaca, kuruluşlarına göre (Çelik, 2005: 7-8), yapılarına, hazırlanış uygulamalarına ve konularına göre (Kaya, 2004: 5-6), biçimlerine ve konularına göre (Yardımcı, 2013: 3-4) olmak üzere çeşitli araştırmacılar tarafından benzer şekillerde sınıflandırılmıştır.

Anonim halk şiirinin en çok kullanılan türlerinden biri olan mâniler, söylendikleri bölgelerin kültürel, sosyal ve siyasi yapısının izlerini taşımalarından dolayı, nesiller arasında bir köprü oluştururlar. Mâni söyleme geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmış bir gelenektir (Artun, 2000: 208). Ekonomik gelişmeler, teknoloji ve sanayileşme ile bunlara bağlı olarak kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, ulaşım imkânlarının artması, yaşanan göçler, çeşitli nedenlerden dolayı farklı kültürlerle etkileşim hâlinde bulunma vb. birçok unsurun sebep olduğu kültürel değişimlerden mâni söyleme geleneği de nasibini almıştır. Çağın ilerlemesine paralel olarak mâniler bu değişime ayak uydurmuş; kendini yenileyerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Çıblak, 2005: 124).

Bursa Dağ Köylerinde Mâni Söyleme Geleneği

Yaşayan halkın çoğunluğunun Manav-Yörük olduğu Bursa dağ köyleri, şehir merkezinden uzak olmaları; geleneklerine ve göreneklerine bağlı olmaları sebebiyle kültürel kimliklerini diğer yerlere göre daha fazla muhafaza etmişlerdir. Bu yerlerde birçok gelenek kendini güncelleyerek yaşamaya devam etmektedir. Mâni söyleme geleneği de bunlardan biridir. Bu bölgede yaşayan halk, kendi kültürel kimliğini kaybetmemiş; modern yaşamının getirdiği bazı yenilikleri de kültürlerine adapte ederek oluşturdukları halk bilgisi ürünlerine yansıtılmışlardır. Bursa

dağ köylerinin mânileri buradaki halkın yaşayış tarzları, giyimleri, kuşamları, geçim kaynakları, gelenekleri, görenekleri kısacası kültürel ve sosyal hayatları hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olacaktır.

Mânilerden yola çıkarak kültürel kimliklerini hâlâ koruyan bu dağ köylerini daha yakından tanıtmak amacıyla çalışmamızda Bursa dağ köylerinin mânileri sözlü ve çeşitli yazılı kaynaklardan derlenerek yaratım-aktarım, şekil-yapı ve içerik özellikleri bakımından incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak Bursa dağ köylerinden olan Akçapınar, Belenören, Çörel, Düvenli, Dağgüney, Haydar, Kemaliye, Mazlumlar, Menteşe, Pınarcık, Sırlı ve Sorgun köylerine ait mâni örnekleri verilmiştir.

1-Yaratım ve Aktarım Özellikleri Bakımından Mâniler

Mâniler, çeşitli ortamlarda icra edilirler. Sıra geceleri, asker uğurlama, evlenme törenleri (kız görme, kız isteme, nişan, gelin hamamı, kına gecesi, düğün töreni, gelin alma), sünnet törenleri, Hıdırellez, nevrüz, imece yardımlaşma toplantıları, Ramazan ayları, köy seyirlik oyunları vb. mânilerin icra edildiği ortamlardan bazılarıdır (Kaya, 2004: 39).

Bursa dağ köylerinde mâniler, geçmişte bahçelerde ve tarlalarda iş yaparken, asker uğurlamalarında, Hıdırellez’de, bayramlarda, kına gecelerinde, düğünlerde ve Ramazan aylarında icra edilirdi. Ancak günümüzde bu gelenek canlı olarak kına gecelerinde, düğünlerde ve Ramazan aylarında icra edilmektedir. Mâni söyleme geleneği, günümüzde genellikle kadınlar arasında devam etmektedir. Kına gecelerinde ya da düğünlerde bir araya gelen kadınlar, mâni söyleyerek eğlenmektedirler.

Mâniler, tepsi veya bakır çalınarak alkışlar eşliğinde söylenmektedir. Bir kişi bakırı tutar, diğer kişi ise bakırı çalarak peş peşe mâni söyler, orada bulunanlar ise tahta kaşık eşliğinde oynarlar. Erkekler arasında yaygın olmayan bu gelenek, sadece Ramazan ayında davulcular tarafından devam ettirilmektedir. Davulcular, Ramazan aylarında insanları sahura kaldırmak ve Ramazan ayının sonuna doğru da bahşiş toplamak için mâni düzmektedir.

Fotoğraf 1. Mâni söylerken çalınan bakır ve oynan tahta kaşıklar

Hem açık hem de kapalı ortamlarda icra edilebilen mânilerin dinleyicileri, söylendiği yere, ortama ve çevre etkilerine bağlı olarak değiştirmektedir (Atlı, 2013:761). Bursa dağ köylerinde mâniler, kadınlar arasında bahçede ve tarlada çalışırken açık ortamda; kına gecesi veya düğünlerde evde kapalı ortamda; Ramazan ayında davulcular tarafından mahalle ve sokak aralarında açık ortamlarda icra edilmektedir. Kadınlar tarafından söylenen mânilerin dinleyicileri genellikle kadınlar ve çocuklardır. Ramazan ayında davulcuların söyledikleri mânilerin dinleyicileri ise bütün halk kitlesidir.

2-Şekil ve Yapı Özellikleri Bakımından Mâniler

2.1. Ölçü

Çeşitli kaynaklardan derlenen Bursa dağ yöresi mânilerinin çoğu yedi hecelidir. Ayrıca sekiz heceli mânilerin yanı sıra hece sayısı düzenli olmayan mânilere de sıkça rastlanılmıştır. Bunun sebebi mâniyi söyleyen kişinin doğaçlama olarak söylemesi, ezberlenen mânilerin kelimelerinin değiştirilmesi veya mâni söylerken unutulmuş yerlerin başka sözcüklerle tamamlanmasıdır. Hece sayısı düzenli olmayan mânilere örnek şunlardır:

Kaya dibinde akrep
Ağzında yeşil yaprak
Gel konuşalım sevgilim
Sonumuz gara toprak (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 506)

Bursa'ya giderken
Cereyan direkleri
Demir olsa dayanmaz
Yârimin yürekleri (Pınarcık, Elbas, 2014: 81)

2.2. Kafiye Şeması

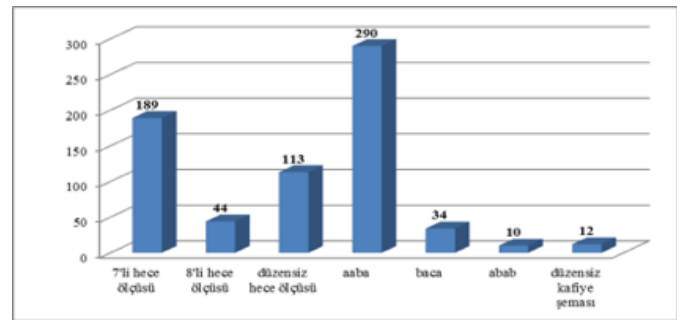
Mâniyi diğer Türk halk şiiri şekillerinden ayıran en önemli özellik, kafiye düzeni ile bağımsız dörtlükler hâlinde bir söyleyişe sahip olmasıdır. Mâni, genel olarak "aaxa" kafiye düzeninde söylenen dört mısralık nazım türüdür. Bu kafiye düzeninin dışında Anadolu'nun Kuzeydoğu bölgelerinde ve İstanbul'un "meydan kahveleri" geleneğinde "baca" uyaklı mânilerin de olduğu bilinmektedir (Boratav, 1973: 186). İncelenen mâniler genellikle mâninin kafiye düzenine uygun olarak "aaxa" şeklinde düz mâni olarak kafiyelendirilmiştir. Kimi mâniler "baca" kimileri de "abab" şeklinde kafiye düzenine sahiptir. Ancak incelenen mâniler arasında bu kafiye düzenlerinin dışında "aabc" veya "abca" şeklinde kafiye şeması bozuk olan mânilere de rastlanılmıştır.

Ayakkabım var benim
Ayağıma dar benim
Şu gelenler içinde
Orta boylu yâr benim (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 508)

Uludağ'dan getirir
Çuval çuval buzları
Görenleri yakıyor
Menteşe'nin kızları (Menteşe, Kaplanoğlu, Elbas, 2009: 240)

Uyandın mı uyandın mı
Al yastığa dayandın mı
İki gözüm Cengiz ağam
Kahvelerde tütün beğen (Menteşe, Elbas, 2014: 73)

Bahçeye gel bahçeye
Kuru fındık bulursun
Alacaksın al beni
Sonra pişman olursun (K.K.10)

Şekil 1. Hece ölçüsüne ve kafiye şemasına göre mânilerin dağılım grafiği

2.3. Kafiye-Redif-Durak

Bilindiği gibi halk şiirinde genellikle yarım kafiye esastır. Ancak incelenen mânilerde yarım kafiye kullanılmakla birlikte daha çok tam ve zengin kafiye kullanıldığı görülmektedir. Mânilerin büyük bir kısmında redif mevcut olmasına rağmen kimi mânilerde redif kullanılmamıştır. Hecenin yedili şekli olan mâniler genellikle 4+3 duraklı, hecenin sekizli şekliyle söylenen mâniler ise genellikle 4+4 duraklıdır.

Koca çamın gölgesi
Omuzumda heybesi -e: yarım kafiye
Sevdimse saklı sevdim
Neye sana faydası (Dinçel, 2003: 166)

Dereler kumlu taşlı
Ördekler yeşil başlı -aş: tam kafiye
Benim yârî sorarsan
Anadan çatık kaşlı (Dinçel, 2003: 166)

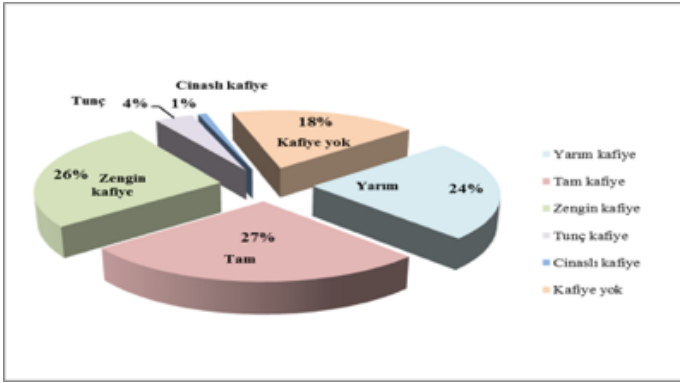
Ay doğar ayan beyan
Yollara çıktım yayan -yan: zengin kafiye
Alaca gözlü yârım
Yanına geldim uyan (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 509)

Evlerinin önü asma

Asmanın dalını yasma -asma: cinaslı kafiye
Benim abim iki gözüm
Her lafa kulak asma (K.K.6)

Ak goyun gara goyun
Soyun sevdiğim soyun -oyun: tunç kafiye
Sen almadın ben varmadım
İlle bunda var oyun (Sorgun, Cemiloğlu,1989: 510)

Garanfilin moruna
Yandım ince boyuna kafiye yok.
Yana yana kül oldum
Elin oğlunun yoluna (Düvenli, Elbas, 2014: 55)

Şekil 2. Kafiye türlerine göre mânilerin yüzdelik dağılım grafiği

3-İçerik Özellikleri Bakımından Mâniler

Mânilerde gurbete giden eşe duyulan hasret, bu hasrete bağlı kıskançlık, verilen sözün tutulmaması, vefasızlık, kadere isyan, ana-baba şefkatini arama ihtiyacı, güzellik-çirkinlik, ölüm, evlenme düşüncesi, nesil farkı ile hayat görüşünün değişmesine bağlanabilecek gelin-kaynana çatışması vb. gibi adet ve ananelerimizle iç-içe bizden ayrılamayan meseleler, davranışlar ve arayışlar karşımıza çıkar (Elçin, 1990: 7-8).

Buradan hareketle mâniler söylenme amaçları, şartları ve söylenme yerlerine göre birçok konuda söylenebilirler. Mânileri konu bakımından belli bir tasnife tutmak mümkün değildir. Ancak genel hatlarıyla konuları bakımından mânileri, mevcut mâni tasniflerine göre sıralayabiliriz. Bursa dağ köylerinde söylenen mânilerin fazla olması nedeniyle her konu başlığına belli sayıda örnek verilme yoluna gidilerek bu doğrultuda tasnif edilmiştir.

3.1. Sevda Mânileri

Mânilerde en çok işlenen konuların başında aşk ve sevgi gelir. Bursa dağ köylerinin mânilerinin büyük bir çoğunluğunu sevda mânileri oluşturur. Bu mânilerde gizli aşklar, sevgili için yapılan fedakârlıklar, sevgiliye sitem, sevgili uğruna çekilen çileler kimi zaman ise sevgiliden şikâyet gibi konular işlenmiştir.

Dağlar dağladı beni

Gören ağladı beni
Koyver devlet yârimi
Sevda bağladı beni (K.K.9)

İrafdaki peyniri
Getir bakam yenir mi
Ben seni gizli sevdim
Ellere söylenir mi (Kemaliye, Elbas, 2014: 67)

Sırıl'ın al bileziği
Oynar durur beşiği
Başka ezik geçer de
Geçmez gönül eziği (K.K.4)

İndim dereye durdum
Çifte güvercin vurdum
Ben yârimin yoluna
Yedi yıl bekâr durdum (Menteşe, Elbas, 2014: 71)

Tepelerden bakarım
Şimşek gibi ÇAKIarım
Kız ben senin yoluna
Düvenli'yi yakarım (K.K.13)

Mor koyun meşelerde
Gül suyu şişelerde
Eller almış yârimi
Ben kaldım köşelerde (K.K.10)

İp koptu ekleyim mi
Yâr yolun bekleyim mi
Yâr üstüme yâr sevmiş
Ellerden saklayım mı (K.K.10)

Giden oğlan dursana
Saatini kursana
Madem beni seviyon
Annemi yollasana (K.K.6)

3.2. Gurbet Mânileri

Bursa dağ yöresi mânilerinde gurbet, ayrılık, sevgiliye duyulan özlem, hasret, sevgiliden ayrılanın verdiği üzüntü, sevgiliye kavuşma isteği, sevgiliye kavuşamamanın verdiği ıstırap gibi konuların önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Arpalar yazın olur
Geceler uzun olur
Yârinden ayrılanın
Gönlü hep hüzün olur (Dinçel, 2003: 167)

Gaynar daşmaz mı
Yol buradan aşmaz mı

Hey benim nazlı yârim
Ayrılan gavaşmaz mı (Kemaliye, Elbas, 2014: 67)

Karadeniz'in ortası
Sarardı yârin arpası
Ben yârimden ayrılalı
Hem aydır hem de haftası (K.K.5)

A dağlar a dağlar
Etekleri mor dağlar
Yârim sılaya gitdi
Galbim durmadan ağlar (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 511)

Merdivenden inerim
Yeşil çimen biçerim
Ben yardan ayrı düştüm
Bu dünyadan geçerim (K.K.8)

3.3. Şehir Mânileri

Bu gruptaki mânilerde daha çok mânilerin derlendiği yöredeki yerin adı geçmektedir. Bazı mânilerde ise şehir adı olarak Bursa ve İzmir yer almaktadır.

Su gelir millendirir
Yorgunu dinlendirir
Belenören kızları
Sağırı dillendirir (Belenören, Kaplanoğlu, Elbas, 2009: 121)

Sırl köyün dilberi
Fettan olur esmeri
Sarışınları melek gibi
Sevimlidir pembeleri (K.K.4)

Geçi güder yazları
Yumurtlatır gazları
Yâr üstüne yâr sevmez
Akçapınar kızları (Akçapınar, Elbas, 2014: 50)

Şu Bursa'nın yolları
Yeşilliktir yeşillik
Çok istemen sevdiğim
Beş tane beşibirlik (Kemaliye, Elbas, 2014: 67)

Taş attım taşa geldi
İzmir'den paşa geldi
Ben yârimle buluştum
Ellere şaka geldi (K.K.10)

3.4. Adlarla İlgili Mâniler

Adlarla ilgi mânilerde kimi zaman sevgililerin adı kimi zaman sevgililere engel olan kişilerin adı geçmektedir. Ramazan mânilerinin birçoğunda da davulcular, bahşiş

almak için gittikleri kişilerin adlarını mânilerde anarlar.
Şimşek gibi ÇAKIarım
Tepelerden bakarım
Fadime'nin yoluna
Koca köyü yakarım (Belenören, Kaplanoğlu, Elbas, 2009:121)

Şu Sırl'ın illeri
Yazın açar gülleri
Yaktı kül etti beni
Şu Ayşe gızın dilleri (K.K.1)

Entarım yanar döner
Yârimin adı Ömer
Ömer şeker yollamış
Annem duyarsa döver (K.K.10)

Bahçede erik dalı
Dibinde gördüm yâri
Yârimle konuşurken
İndi geldi Gavur Ali (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 504)

Evlerinin önü marul
Sular akar harıl harıl
İki gözüm Osman Ağa
Sırmalı keselere sarıl (Düvenli, Elbas, 2014: 55)

3.5. Ramazan, Bekçi ve Davulcu Mânileri

Ramazan mânilerinin konuları genellikle Ramazan, bayram, İslamiyet, oruç, açlık, sabır ve iyi dileklerden (Kaya, 2004: 88). Ramazan ayında davulcular tarafından söylenen bu tür mâniler, köy halkını sahura kaldırmak ve Ramazan ayının sonuna doğru da bahşiş toplamak veya hediye almak amacıyla söylenmektedir. Bahşiş toplamaya çıkan davulcular gittikleri yerden daha fazla bahşiş almak için hane sahibine yönelik onu öven mâniler de söylemektedirler.

Bursa dağ köylerinde geçmişte Ramazan davulcusu köy halkından birinin evinin önünde durup, hane sahibinin isminin geçtiği bir mâni söylerdi. Hane sahibi de bu mâni karşılığında davulcuya hediye olarak yumurta, ekme vb. gibi evinde olan herhangi bir gıda malzemesini verirdi. Artık günümüzde ise Ramazan davulcularına hediye yerine bahşiş olarak para verilmektedir.

Ne uyursun ne uyursun
Uykularda ne bulursun
Kadir Ağam ey efendim
Vakit geçti ne durursun (K.K.9)

Ramazan geldi dayandı
Camiler nura boyandı

Şen yüzlü Ahmet Ağa
Davulum geldi dayandı (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 516)
ÇAKİmağını ÇAKİakoymuş
Ateşini yakakoymuş
Ahmet Ağam iki gözüm
Ben gelmeden kalkakoymuş (K.K.2)

Merdivenden iner gelir
Paraları sayar gelir
İki gözüm beyefendim
Davulcuya bahşiş verir (Belenören, Şimşek, Delil, 2009: 121)

Altın tesbih elinde
Hakk'ın kelamı dilinde
İki gözüm Mustafa Ağam
Geçmiş cemaatin önüne (K.K.7)

Davulumun ipi gaytan
Sırtımda galmadı mintan
Bey amcam para ver de bana
Sırtıma alım bir mintan (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 518)

3.6. Beddua Mânileri

Bu gruptaki mâniler daha çok sevenleri birbirinden ayıranların cezalandırılması isteği doğrultusunda söylenmiştir. Kimi mânilerde ise sevdiğinden karşılık göremeyen sevgili tarafından, sevdiği kişinin cezalandırılması isteği de söz konusudur.

Bahçelerde bibersin
Konuşmadan gidersin
Aramızı bozanlar
Cennet yüzü görmesin (Dinçel, 2003: 165)

Kara kara giyersin
Kara haberin gelsin
Başkasını alırsan
Allah belanı versin (Belenören, Kaplıanoğlu, Elbas, 2009: 121)

Oğlan urban iki gat
Bir gatını bana sat
Sen beni beğenmedin
Galkmaz dōşeklere yat (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 513)

Karadut parmak gibi
Sevdiğim kaymak gibi
Seni benden koparan
Kurusun yaprak gibi (Dinçel, 2003: 167)

3.7. Mektup Mânileri

Bu tür mâniler daha çok sevgililerin birbirlerinden haber almak için mektuplarda yazdığı mânilerdir. Uzun süre birbirini göremeyen, hasretlik çeken sevdalılar birbirlerinden haber almak için bu yola başvururlar.

İnsafın yok mu gülüm
İki kağıt karala
Seni göremiyorum
Pencereyi arala (Düvenli, Elbas, 2014: 53)

Karşıdan atlı gelir
Sinide tatlı gelir
Kızların mektupları
Oğlanlara saklı gelir (Dinçel, 2003: 166)

Ocak başında minder
Yüzünü beri dönder
Döndermezsen dönderme
Ayda bir mektup gönder (Dinçel, 2003: 166)

A benim hurma yârim
Bıyığı burma yârim
Sana bi mektup yazdım
Oku da durma yârim (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 521)

3.8. Asker Mânileri

Vatani bir görev olan askerlik, toplumumuzda kutsal sayılan ve her erkeğin yaşaması gereken önemli dönüm noktalarından biridir. Eskiden "Askerliğini yapmamış adama kız verilmez." diye bir tabir kullanılırdı. Bu tabir, askerliğin toplumumuzda ne kadar önemli bir vazife sayıldığının bir göstergesidir. Bursa dağ köylerinde de asker annelerinin, eşlerinin askere giden kişiye duydukları özlem, hasret ya da kavuşma istekleri mâniler vasıtasıyla dile getirilmiştir.

Dama koydum yakacak
Şimdi teren kalkacak
Sen askere gidince
Bize kimler bakacak (Dinçel, 2003:166)

Al geydim alsın deye
Mor geydim sasın deye
Kimselere varmadım
Askerden gelsin deye (Taş, 2002:121)

Kolumdaki saati
Ya kurarım ya kurmam
Yârim gitmiş askere
Ya durarım ya durmam (K.K.10)

Asker yolun bayır mı
Yârim çantan ağır mı

Gittin de hiç gelmedin
Başçavuşun gavur mu (Kemaliye, Elbas, 2014: 66)

Trenin bacaları
İçinde hocaları
Ellemeyin gelinleri
Askerdir kocaları (K.K.12)

3.9. Gelin - Kaynana Mânileri

Bu tür mâniler gelin-kaynana geçimsizliğinin tabii sonucu olarak ortaya çıkmış olan mânilerdir (Kaya, 2004:92).

Ocak başında perde
Perdenin ucu yerde
Kır kafalı gayınna
Ocak tüten evde (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 522)
Sinilerden sekerim
Üstüne bal dökerim
Senin biber dilini
Oğlun için çekerim (K.K.1)

Köprünün altı kazık
Kaynanam öldü yazık
Kaynanama acımam
Bir top kefene yazık (K.K.6)

Kaynanam dübek gibi
Görümcem köpek gibi
Oğullarını sorarsan
Çekilmiş ipek gibi (Taş, 2002: 169)

Çekmeceyi çekerim
Darıldın mı şekerim
Gelinimin derdini
Oğlum için çekerim (Belenören, Kaplanoğlu, Elbas, 2009: 121)

3.10. Giyim Kuşam Mânileri

Sevgilinin fiziksel özelliklerinin yanı sıra kimi zaman bu tür mânilerde sevgilerinin kıyafetlerinden de bahsedilir. Mânilerde geçen kıyafetler bize o yörenin sosyal ve ekonomik durumu hakkında da bilgi verir.

Üst başta otur yârim
Şapkası potur yârim
Sinemaya giderken
Beni de götür yârim (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 508)

Yemenim allı idi
Dört yanı pullu idi
Bunun böyle olacağı
Başından belli idi (Dinçel, 2003: 167)

Yârim indi trenden
Göyneği ketenden
Boynuna sarılmayın
Gülünü dermeden (Çörel, Elbas, 2014: 51)

Entarisi maviden
Yar geliyor camiden
Ben bi yeni yar sevdim
Yalan değil sahiden (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 509)

3.11. Düğün Mânileri

Tren gelir öterek
Kömürünü dökerek
Ben anamdan ayrıldım
Gözüm yaşın dökerek (Çörel, Elbas, 2014: 51)

Karyolanın demiri
Babam verir emiri
Eğer anam vermezse
Kaçmak Allah'ın emri (Dinçel, 2003: 167)
Kızın adı Kıymet'tir
Sür kahveyi kaydattır
Dünürçüler gelirken
Kaşı gözü oynatır (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 513)

Masa altında kedi
Ekmek verdim yemedi
Akşam dünürler geldi
Babam beni vermedi (Sırlı, Elbas, 2014: 85)

3.12. Gün ve Mevsimlerle İlgili Mâniler

Camiler medreseler
Yaz geliyor deseler
Bir guş kadar canım var
Verirdim isteseler (Menteşe, Elbas, 2014: 72)

Bugün günlerden pazar
Bülbül okur gün yazar
Genç yaşta evlenenler
Kırkıdan sonra azar (Belenören, Kaplanoğlu, Elbas, 2009: 121)

Köyümüzün çeşmesi
Pazar günü akmıyor
Şu Haydar'ın kızları
Yabancıya bakmıyor (K.K.3)

Su akar gümbür gümbür
Eteğim dolu sümbül
Ben yârimden ayrıldım
Bugün kırk altı gündür (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 513)

- 513)
- 3.13. Kahveyle İlgili Mâniler**
 Sana kahve pişirdim
 Pişirirken taşırdım
 O kadar güzelsin ki
 Bir görüşte şaşırdım (Düvenli, Elbas, 2014: 53)
- Ceviz dibi yemyeşil
 Altında kahve pişir
 A benim nazlı anam
 Beni dengime düşür (Dinçel, 2003: 167)
- 3.14. Mendille İlgili Mâniler**
 Bu tür mânilerde mendil, ayrılığın, sevgiliye kavuşma
 dileğinin, sevmenin, sevilmenin işareti olarak kullanılır
 (Yardımcı, 2013: 42).
 Gökten mendil iniyor
 Fırıl fırıl dönüyor
 Ateş misin güzelim
 Seni gören yanıyor (Düvenli, Elbas, 2014: 53)
- Dağları dağlasınlar
 Görenler ağlasınlar
 Yârimin mendiliyle
 Yaremi bağlasınlar (Dinçel, 2003: 167)
 Mendilimin ucuna
 Suya batıran ossa
 Orta boylu yârimi
 Gidip getiren ossa (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 503)
- Mendilim yele yele
 Ben düştüm gurbet ele
 Ellerimi çürüttüm
 Gözyaşı sile sile (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 504)
- 3.15. Doğa Olaylarıyla İlgili Mâniler**
 Bu tür mânilerde dağ, coşkun su, dere, çiçekler vb.
 gibi doğanın parçası olan unsurlar yer alır. Bursalılar için
 önemli bir yere sahip olan dağ, Bursa dağ köylerinin
 mânilerinde de en çok yer alan doğa unsurudur. Bu dağlar
 kimi zaman karlı, yanık olarak tasvir edilir. Kimi zaman ise
 dertlerin büyüklüğü dağlar vasıtasıyla anlatılır.
 Şu dağlar yanık dağlar
 Yaprığı bölük dağlar
 Yâri çirkin olanlar
 Yazmayı soluk bağlar (K.K.11)
- Kar yağar kürek ister
 Şu dağlar direk ister
 Zengin kızı sevne
 Demirden yürek ister (Dinçel, 2003: 166)
- Ağlarım ağlar gibi
 Derdim var dağlar gibi
 Gönlüme güzel düştü
 Virane bağlar gibi (Dinçel, 2003: 167)
- Derelerin yoncası
 Beyaz gülün goncası
 İstedim de vermedi
 Şu kızın amucası (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 504)
- Garşıdan doğan aylar
 Bindüğim sarı taylor
 Gitti yârim gelmedi
 Ne zaman gelir çaylar (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 511)
- 3.16. Gözle İlgili Mâniler**
 Gökte yıldız ellidir
 Ellisi de bellidir
 Güzel seven oğlanın
 Gözlerinden bellidir (Dinçel, 2003: 167)
- Ay doğar ayan beyan
 Yollara çıktım yayan
 Alaca gözlü yârim
 Ben geldim uyan (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 509)
- Düvenli'nin kızları
 Sürmelidir gözleri
 O gözlere bakarken
 Kaybettim öküzleri (Düvenli, Elbas, 2014: 53)
- 3.17. Hayvanlarla İlgili Mâniler**
 Kaya dibinde akrep
 Ağzında yeşil yaprak
 Gel konuşalım sevgilim
 Sonumuz gara toprak (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 506)
- Dereler kumlu taşlı
 Ördekler yeşil başlı
 Benim yâri sorarsan
 Anadan çatma kaşlı (Dinçel, 2003: 166)
- Karpuz kestim kan çıktı
 İçinden yılan çıktı
 Benim sevdiğim olan
 Askerde subay çıktı (Sırlı, Elbas, 2014: 85)
- Mor koyun meler gelir
 Dağları deler gelir
 Hakikatli yar olsa
 Geceyi böler gelir (K.K.10)

3.18. Cinsellikle İlgili Mâniler

Bursa'nın bucağında
Odun yanar ocağında
Alsın Allah canımı
Efendimin kucagında (Sorgun, Cemiloğlu,1989: 503)

A dereler a dereler
Aynalı pencereler
Senin değil benimdir
Goynundaki memeler (Menteşe, Elbas, 2014: 72)

Harman yeri yaş yeri
Yavaş yürü hoş yürü
Gül sinenin arası
Otuz iki diş yeri (Dinçel, 2003: 166)

Ay doğan ayan ayan
Yollarda galdım yayan
Uzun boylu deliganni
Goynuna girdim uyan (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 509)

3.19. Bayram Mânileri

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerde süzülecek
İki gözüm ağalar beyler
Çok evim var gezilecek (Menteşe, Kaplanoğlu-Elbas, 2009: 240)

3.20. Niyet Mânileri

Ayna attım çayıra
Şavkı vurdu bayıra
Ben yârimden ayrılmam
Meğer Allah ayıra (Dinçel, 2003: 167)

3.21. İş Mânileri

Yeşil ipek bükeyim
Derdim kime dökeyim
Sen git yârim gurbete
Hasretini çekeyim (Dinçel, 2003: 167)

3.22. Mesleklerle İlgili Mâniler

Bir taş içinde pekmez
Sen yesen bana yetmez
Delikanlı kazancı
Kızın süsüne yetmez (Belenören, Kaplanoğlu-Elbas, 2009: 121)

Ev ardına dolaşdım
Ot yolmaya dolaşdım
Ot yolması mahana
Ayrancıya dolaşdım (Sorgun, Cemiloğlu, 1989: 507)

Goyunum var garaman
Gaybolursa aramam
Ben bir reçber kızırım
Şehirliye varamam (Çörel, Elbas, 2014: 51)

SONUÇ VE ÖNERİLER

• Yapılan incelemeler gösteriyor ki Bursa dağ köylerinde daha çok kadınlar arasında devam eden mâni söyleme geleneği, kına gecelerinde ve düğünlerde yaşatılmaktadır. Kına gecesinde ya da düğünde bir araya gelen kadınlar, bakır çalıp mâni söyleyerek eğlenmekte aynı zamanda bu geleneğin yaşatılmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynamaktadır.

• Erkekler arasında da bu geleneği Ramazan davulcuları devam ettirmektedir. Mâniler açık ve kapalı ortamlarda söylenmekle birlikte mâni dinleyicileri de farklılık göstermektedir. Kadınların mâni söylediği ortamlarda mâni dinleyicileri kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Ramazan ayında erkekler tarafından söylenen mânilerin dinleyicileri ise mâninin söylendiği yerde yaşayan tüm halktır.

• Bursa dağ köylerinde söylenen mânilerin büyük bir kısmı, şekil ve yapı bakımından ortak bir özellik göstermektedir. Mânilerin çoğu 7 heceli ve "aaxa" kafiye düzenine dayalı olmakla birlikte hece sayısı yediden fazla olan mâniler de vardır. İncelenen mânilerde daha çok tam ve zengin kafiye kullanıldığı görülmektedir. Yarım, tunç ve cinaslı kafiye örneklerine rastlanılmakla birlikte kafiyesi olmayan maniler de mevcuttur. Bunun yanı sıra mânilerin büyük bir kısmında redif kullanılmıştır. Bazı mânilerin söyleyiş özellikleri aynen korunarak yazıya geçirilmiştir.

• Konu bakımından 22 başlık altında sınıflandırılan mâniler arasında sevda mânilerinin önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Sevda mânilerini de gurbet mânileri takip etmiştir. Diğer mânilerde de bölge insanının duygu ve düşünce yapısının, özlemlerinin, dertlerinin, beğenilerinin kültürlerine ait gelenek göreneklerinin izlerini bulmak mümkündür. Toplamda Bursa dağ köylerine ait 346 mâni incelenmiştir. Bu mânilerin 189'ü 7 heceli, 44'ü 8 heceli, 113'ü ise düzensiz hece yapısına sahiptir. Düzensiz hece sayısına sahip olan mânilerin büyük çoğunluğunun Ramazan mânileri olduğu görülmektedir. Bunun sebebi mâniyi söyleyen davulcunun bahşiş almak için kapısına gittiği her kişinin adına göre söylediği mâninin bir mısrasını değiştirmesidir.

• Bursa'nın dağ köylerinden derlenen mâniler de hem bir geleneğin yaşatılması hem de bölge halkının gelenekleri, görenekleri ve kültürel değerleri hakkında önemli bilgileri geçmişten günümüze taşınmaları bakımından önemlidirler. 2003 yılında Unesco

tarafından kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'nde kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlev gören, dille birlikte sözlü geleneklerin ve anlatımların korunması gerektiği belirtildiği için günümüzde anlatılan sözlü kültür ürünlerini aktaran kişileri tespit edip, anlatılan ürünleri gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla muhafaza altına almalıyız.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar

- K.K.1 Açıle Balı, 1963, Sırlı, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 05.05.2019.
- K.K.2 Emine Çetinkaya, 1969, Dağgüney, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 27.04.2019.
- K.K.3 Fatma Turhan, 1949, Haydar, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 10.11.2018.
- K.K.4 Hanife Ele, 1959, Sırlı, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Görüşme Tarihi: 05.05.2019.
- K.K.5 Hatice Mail, 1960, Haydar, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 10.11.2018.
- K.K.6 Hayriye Arğın, 1956, Çörel, Dul, Okuryazar olup, bir okul bitirmemiş, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 27.04.2019.
- K.K.7 Mevlüde Aydoğan, 1940, Haydar, Dul, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 10.11.2018.
- K.K.8 Mevlide Gün, 1965, Sırlı, Evli, İlkokul mezunu, Emekli, Görüşme Tarihi:05.05.2019.
- K.K.9 Muazzez Çetinkaya, 1939, Dağgüney, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme Tarihi: 27.04.2019.
- K.K.10 Naziye Uğur, 1966, Mazlumlar, Dul, İlkokul Mezunu, İşçi, Görüşme tarihi:15.11.2018
- K.K.11 Necibe Özdemir, 1954, Düvenli, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi:01.05.2019.
- K.K.12 Sebahat Bozkurt, 1958, Düvenli, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 01.05.2019.
- K.K.13 Selime Coşkun, 1946, Düvenli, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 01.05.2019.

Yazılı Kaynaklar

- Akalın, S., Şimşek, E. (2003). Mâniler, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Ankara: Cilt 3, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Artun, E. (2000). Adana'da Mâni Söyleme Geleneği, Adana Halk Kültürü Araştırmaları I, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Artun, E. (2007). Türk Halk Kültüründe Mâni Söyleme Geleneği, Mânilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği, IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri, Muğla: Fethiye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Atlı, S. (2012). Taşköprü (Kastamonu)'de Mâni Söyleme Geleneği, Turkish Studies, Volume, 8/1 Winter, p. 755-774.

Boratav, P. N. (1973). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Cemiloğlu, M. (1989). Sorgun Köyü Halk Edebiyatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, A. (2005). Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çıblak, N. (2005). Halk Kültüründe Değişimin Mersin Tahtacıları Halk Kültürü Örneğinde Değerlendirilmesi, Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Dinçel, Ö. F. (2003). Bursa Dağ Yöresi (Orhaneli-Harmanlık-Keles-Büyükorhan), Bursa: DAĞ-DER.

Dizdaroğlu, H. (1969). Halk Şiirinde Türler, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ekici, M. (2002). Ödemiş Yöresi Mânileri Üzerine Bir Değerlendirme. Motif Dergisi, S. 31.

Elbas, A. (Editör) (2014). Bursa Köylerinde Ninniler, Mâniler, Ağıtlar, Türküler, Giyim Kuşam ve Halk Oyunları I, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

Elçin, Ş. (1981). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Elçin, Ş. (1990). Türkiye Türkçesinde Mâniler, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Erşahin, İ. (2011). Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara: Ötüken Neşriyat.

Gözyayın, N. (2013). Anonim Halk Şiiri Üzerine, Türk Dili Dergisi-Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Sayı 445-450, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaplanoğlu, R., Elbas, A. (Editör) (2009). Bursa Keles İlçesi Akçapınar, Belenören, Haydar, Menteşe Köyleri, İstanbul: Osmangazi Belediyesi.

Kaya, D. (2004). Anonim Türk Halk Şiiri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz, Ö. (2001). Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sever, M. (2004). Türk Halk Şiiri, Ankara: Kurmay Yayınları.

Şimşek, H.E., Delil, H. (2009). Belenören, Bursa: Şuberk Ofset Matbaacılık.

Taş, H. (2002). Bursa Folkloru, Bursa: Gaye Kitabevi.

Yardımcı, M. (2013). Başlangıç Günümüze Türk Halk Şiiri, İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.